

UČENEC PIŠE O VELIKEM MOJSTRU

Moj učitelj Jože Plečnik

Končno smo v Ljubljani dočakali razstavo o delu velikega arhitekta Jože Plečnika, ki je vzbudila veliko zanimanje, ko je bila na ogled v Pompidonjevem centru v Parizu. »Plečnik spet doma!« S takimi in podobnimi naslovi so časniki pospremili otvoritev razstave v Ljubljani. O delu enega od velikih naših kulturnih ustvarjalcev je bilo povedanega in napisanega že precej, manj pa poznamo njegovo življenje in utrineke iz njegove delovne vsakdanosti. Obrnilo smo se na enega od njegovih učencev, sedaj že upokojenega arhitekta Svatopluka Kasala in ga vprašali, kako je doživljal leta, ko je študiral pri velikem mojstru. Na podlagi nekaj vprašanj nam je nekdanji Plečnikov učenec kar sam z veseljem napisal prispevek, ki ga objavljamo v celoti.

»Predno odgovorim na vprašanje, če sem se kdaj osebno pogovarjal s Plečnikom in kakšna je bila tema pogovora, moram najprej na kratko opisati način študija pri Plečniku. Imeli smo risalnice, v kateri je imel vsak od nas študentov risalno mizo. Tam smo preživljali študentske dni od jutra do večera. Bilo nas je vedno 20 do 25 učencev. Poleg naše risalnice je bil profesorjev kabinet, kjer je prav tako od jutra do večera neumorno delal naš dragi profesor. Imenovali smo ga »foter«, seveda samo med nami.

Dvakrat dopoldne in dvakrat popoldne je vsak dan prišel med nas. Šel je od mize do mize, se vsakemu osebno posvetil, korigiral in popravljal delo vsakega posebej, z vsakim vedno pokramljal o študentskem problemu in dal izčrpno smernico za nadaljnje delo. Imel je navado reči: »Tako! bi bil najbolje, po mojem nesmerodajnem mnenju«. Kmalu sém razumel da »merodajno« mnenje daje mero, »smerodajno« pa smer. Plečnik se je včasih čudno izražal.

S Plečnikom sem torej govoril nekako štirikrat na dan, v času študija več tisočkrat. Bil je zgovoren mož, skoraj klepetav. Ni pa maral vprašanj. Vedno je rad govoril sam. Tako sem ga nekoč, ko sem risal neko pohištvo iz borovega lesa, vprašal, kakšen les je to. Odgovoril mi je hladno in kratko: »Včasih je borovec tako kot macesen, včasih pa je macesen tako rdeč kot borovec.« In pogovora je bilo konec.

Na robu modernih vplivov

Plečnik, ki je v svoji arhitekturi močno gojil dekorativne elemente, ni maral niti slišati za moderne smeri konstruktivne arhitekture brez dekoracije zlasti francoskega arhitekta Le Corbusiera in Pereta. Ta nova struja je seveda pljusnila tudi preko naših meja. Profesor je čutil naš nemir, ko smo se mladi začeli zanimati za te misli. Plečnik se je tega bal; to lahko rečem. Zelo značilne so njegove besede, ko je dejal: »Kar zna Corbusier, znam tudi jaz, kar znam jaz Corbusier ne zna!« S takimi besedami nas je ponavadi miril, čeprav je

zlasti zadnja leta čutil vse večji vpliv moderne arhitekture.

Živo se spominjam, kako sva obravnavala nek dekorativni element moje študijske naloge. Plečnik mi je takrat rekel dobesedno: »Dragec, zdi se mi, da se zaman mučiva, saj boste tako ali tako Corbusier postali. Pomnite pa, da bodo ljudje kmalu spet potrebovali nekaj za dušo in srce«. Obrnil se je in razočaran odšel od moje mize. Bilo je to v prvem povojnem letu, ko za »dušo in srce« res še ni bilo prostora, saj smo komaj odstranili ruševine. Plečnik nam – svojim učencem – nikdar ni rekel žal besede. Nagovarjal nas je »dragec«, dekletom – študentkam, pa je običajno rekel »dragica«. Velikokrat nas je ogovoril tudi z »gospod kolega«, kar se nam je takrat zdelo sila imenitno. Rad je z nami govoril tudi nemško, to pa zato, ker je dobro poznal sočnost nemškega izrazoslovja, saj je dolgo živel na Dunaju. Rad pa je govoril tudi češko, zlasti z menoj, saj je vedel, da sem češkega rodu. Običajno mi je rekel »milačku«, kar v češčini pomeni dragec.

Kako je bilo če smo študentje pri svojem delu zagrešili napako ali storili kaj, kar mojstru ni bilo všeč?

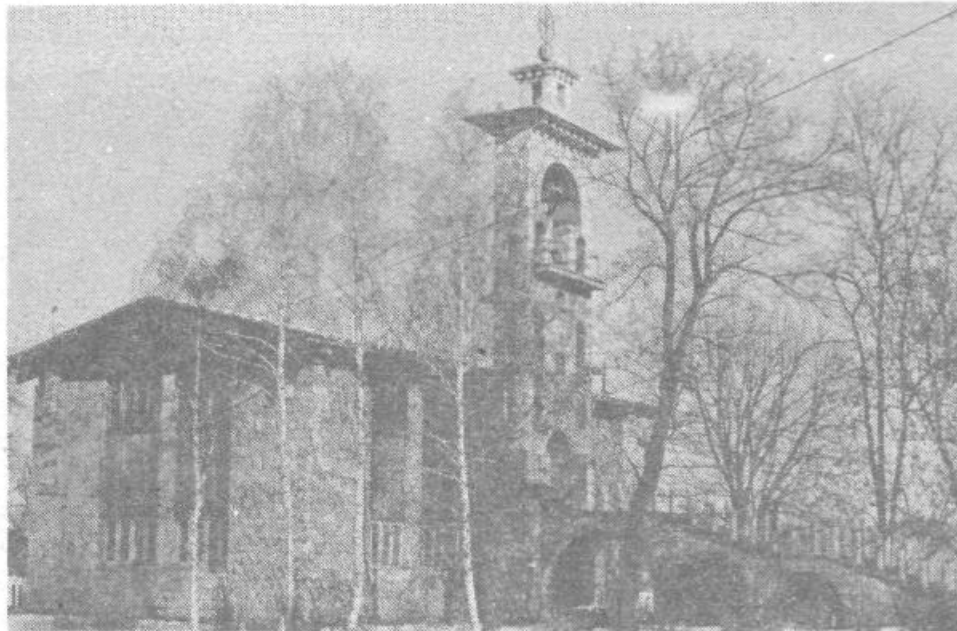
Prav živo se spominjam, kako se mi je, pri skoraj dokončanem študijskem projektu primerilo, da sem risbo obupno popackal s tušem. Odločil sem se, da bom zažvevo skušal rešiti z britvico in radirko. Taka »reševalna akcija« je lahko trajala ves dan. Bilo je mučno delo. Bil sem tako zaverovan v praskanje po papirju, da nisem opazil, da ob meni stoji Plečnik in me živo opazuje. Končno pa mi je rekel: »Dragec, mit viel radieren und viel messer, wird die zeichnung immer besser«, kar pomeni približno – z obilnim radiranjem in ostrim nožem, postaja risba vedno boljša. Naslednji dan mi je rekel: »Dragec, lepo vam je uspelo, bilo je vredno vašega napora«.

Plečnik nas ni silil v delo, zlasti ne v površinske rešitve. Imel je navado reči: »Vse dobro premisliti, vse prespati«.

Kot znano, Plečnik ni bil inženir, saj se je šolal drugače. Zato je tudi zelo težko prenašal dejstvo, da smo mi njegovi učenci takrat postali inženirji. Nekeč sem ga prosil, naj mi razloži konstrukcijo lesenega stropa. Odvrnil mi je: »Gospod kolega, to ne sodi v arhitekturo; vprašajte kakega inženirja«.

Dogodek, ki mi je ostal najbolj v spominu

Plečnika smo izmerno spoštovali in ljubili. Ne morem tega opisati; za nas je bil skoraj nadnaravno bitje. Lahko rečem, da v svojem, ne prav kratkem življenju, nisem srečal boljšega človeka, nikogar doslej nisem tako globoko spoštoval, nihče doslej mi v življenju ni dal več.

Plečnikova cerkev Črni vasi

Spominov je toliko, da težko rečem, kateri mi ne najbolj ostal v spominu. Recimo tale:

S Plečnikom sva sedela v gostilni »Pod Skalco«. Naročil je dva kozarca belega vina in eno žemljo. Razpolovil jo je, pol za mene in pol zase ter rekel: »Tudi pri hrani moramo biti zmerni«.

Pri hrani je bil menda res zmeren, je pa veliko kadil. Kolikokrat sem od strani, ko je sedel pri moji študijski mizi, opazoval rumeno ožgane, sicer pa bele brke in brado. Kadil je vedno poceni cigarete »Ibar«. Tudi mi študentje smo začeli kaditi »Ibar«, saj smo ga hoteli v vsem posnemati.

Kakšen je bil Plečnik kot človek?

Bil je izredno blag mož. Kot človek je bil asket. Na življenje je imel popolnoma samosvoje poglede. Posvetnih stvari ni cenil, saj jih preprosto ni potreboval. Ni imel družine, niti žene. O njegovem odnosu do žensk ne vem ničesar in prepričan sem, da ni človeka, ki bi o tem kaj vedel, ker preprosto ni kaj vedeti. Pred kratkim so ga na avstrijski televiziji imenovali »menih«. Menim, da je »karakteristika primerna. Imel je eno samo ljubico, ki se imenuje arhitektura. Tej ljubezni je bil predan sleherni trenutek svojega življenja.

Uporabiti obrabljene fraze, da je bil izredno moder, inteligent in pošten je premalo. Plečnik je bil mnogo več.

Neuklonljivo je zaupal svoji arhitekturi. Pri obravnavanju njegovega projekta cerkve v Šiški, je nek mlad redovnik predlagal določene spremembe. Plečnik ga je odločno zavrnil rekoč: »Kar znam, sem napravil. Popravljati ne mislim ničesar«. Vendar je po tem pogovoru zelo trpel.

Bil je izredno Slovenec. Znane so njegove besede, ko je prišlo do italijanske okupacije. Nekaj študentov je nemudoma odhitelo k njemu na dom z novico: »Italijani so v Ljubljani«. Plečnik je mirno odgovoril: »Tudi Rimljani so bili«.

Bil je globoko veren mož, vendar tega svojega prepričanja ni vsiljeval nikomur. Zlasti po vojni se je dobro zavedal, da je prišel drugačen čas, s katerim se ni povsem strinjal. O tem z nami študenti ni govoril, vsaj z menoj ne. Bil je tolera-

ten. Iz Plečnikovih ust po vojni nisem slišal besede tovariš, vedno gospod. Tak je pač bil, načelen in dosleden. Prilagajal ali hlinil se ni nikomur. To zanj po vojni ni bilo vedno ugodno.

Znal je biti tudi šegav in šaljev. Naj opišem dogodek kateremu sicer nisem bil priča, zvedel pa sem zanj od starejših kolegov. Nekdanji jugoslovanski kralj Aleksander ga je ob neki priložnosti povabil v svojo rezidenco na Bledu na ogled ročno izrezljanega pohištva, ki ga je bil dobil v dar iz Turčije. Kralja se je tedaj obvezno nagovarjalo z »vaše veličanstvo«. Plečnik pa mu je po ogledu preprosto dejal: »Gospod kralj, grdo so vas ogoljufali«.

Za lepoto in srečo je potrebno veliko trpeti

Plečnik je bil tudi častihlepen. Mogoče izraz ni najprimernejši. Vsekakor se je zavedal svoje veličine.

Bil je eden prvih Prešernovih nagrajencev. Naslednji dan nam je o tem pripovedoval rekoč: »Bilo je imenitno, peljali so me z avtomobilom.« (Skoraj verjamem, da prvič v življenju).

Kot učenec mu se je zavedal modrosti, ki jo je znal uveljaviti včasih tudi nasilno, kajti v svojih nazorih je bil nepopustljiv. Končno, ali ne pravi kitajski pregovor: Kdor nekaj ve, in ve da nekaj ve, ta je pravi učenjak. Kot tak je znal na nas, svoje učence, prelititi sijaj umetnosti, ki se ji pravi arhitektura. Znal je v nas zanetiti uničujoči plamen pohlepa po znanju, obenem, pa nas je večkrat svaril rekoč: »Arhitektura, kateri ste se udinjali, je eno samo veliko trpljenje. Zavedajte se, da je potrebno za lepoto in srečo veliko trpeti«.

Zelo me boli, da je v teh dneh, na Plečnikovem grobu en sam svez nagelj. – Ta je od mene.

Kar sem napisal o Plečniku, je seveda moje osebno gledanje nanj, čeprav sem prepričan, da se bodo moji kolegi strinjali s tem, kar sem napisal in opisal!

Kaj je Plečnik v resnici bil, tega ne ve še nihče. Vsi smo še vedno njegovi učenci.

SVATOPLUK KASAL

Kulturne novice

Ob letni konferenci društev

Moški vokalni oktet »Louis Braille« prepeva pod vodstvom Slavka Mihelčiča iz kasetarja s svojimi polnimi, različnimi in tako različnimi glasovi kanon zvonjenja, ko zazvoni telefon in pravi tovarišica Dobnikarjeva v slušalki: »Včeraj pa je bilo res lepo, seznanili smo se skoraj vsi predsedniki in tajniki društev, pa še spoznali smo, katere šole imajo posluh za kulturno delo.« Pa še pravi »ali bi lahko za Našo Komunjo dali obvestilo, da bo po 1. januarju odprta knjižnica pri Dolgem mostu ob torkih in petkih od 17. do 18.30 ure.« Pišem. Na papir, na katerem so podčrtane čačke. Trikrat je podčrtana POVEZA-

NOST, informiranost, udeležba na strokovnih svetih, povezanost društev in šolskih kulturnih društev, z verzalkami piše: S PROGRAMI SE PRIBLIŽATI MLAJŠIM GENERACIJAM, okrog besed LJUDSKI OBIČAJI so vijuge in rožice, poleg je napisano: turistična ponudba s kulturnimi programi, pa še »za naše ljudske običaje nismo dosti storili«.

Nekdo bo iz teh čačk pisal zapisnik. Hm. Tu piše še: dopolnila: bogata likovna dejavnost, kolonije, samorastniki, luktovna dejavnost, ... Tovarišica Dobnikarjeva med tem v slušalki pripoveduje o stroških za dvorano. Po novem letu napove sestanek filmarjev. Voščil srečno novo leto. Stane Pirc, predsednik KPŠRD slepih je voščil včeraj s tole kaseto »Louis Braille«. Zdajle jo spet poslušam in jo toplo priporočam dedku Mrazu. Včeraj so predsedniki društev govorili tudi o njem. Luktočne skupine iz naših društev in šol mu bodo pomagale razveseljati otroke iz vse Ljubljane. Spet slišim spodbuden glas Tončke Melikove, ki pravi šolnikom: »bodočnost društev je v mladih, če jih na šolah ne boste naučili spoštovati slovenske kulture, tudi v društvih ne bo uspeha.« Romana Bassin pravi, da v Podpeči vse prireditve in proslave daje šolsko kulturno društvo. Tudi odrasle pevke vadijo v šoli in obžaluje, da ni nikogar iz kulturnega društva, kajti dvorana propada. Potem je govor o amortizaciji in investicijah, pomoči privatnikov, pa spet stvarni in izkušeni glas Tončke Melik, ki pravi: »Papir je važna stvar. In svinčnik. Vse je treba napisati. Za popisan papir se da dobiti denar. Našo staro in neuporabno dvorano smo začeli obnavljati s sedmimi milijoni.« In spet mirni glas predsednika ZKO Franca Malovrha: »Vsi ste aktivisti in dobro veste, da se je treba že zdaj temeljito pripraviti na drugi razpis.« Predsednik podudari pomembnost udeležbe na skupščinah kulturne skupnosti in povezanosti vseh krajevnih faktorjev. Orešnik Irena ugotovi, da so letos na Sentjoštu naredili s sredstvi, ki jih je prispevala kulturna skupnost in občina, fasado, ves opaž pa so krajani dali sami. In še napove gledališko predstavo »Goriški plazovi«. Angeli Grmek se mudi na avtobus, ko pravi: »Vemo, da je brada našega gledališkega kralja Matjaža že

sedemkrat ovita okrog mize, zato pa imamo odlični pevski zbor, ki rad nastopa. Problem je honorar za zborovodkinjo, ki se vozi v loko vas iz Škofje Loke in porabi za eno vajo tudi do pet ur svojega časa.«

Zborovodkinja Jožica Lavriša predlaga: »Če gojimo kulturo, moramo biti bolj pozorni do priznanj.« Naj bi ne bil povsod Primož Trubar, ki menda za glasbenike ni najbolj primeren. Milena Slakova iz SKUD Barje prijavlja sodelovanje na štirih področjih, Plečnik Irena (Škud Janez Primic) na sedmih, Brigita Svete (Škud Emil Adamič) na petih, Tatjana Ladinek (Stane Sever) sodelovanje na vseh področjih. Predsednik Peter Pal, ki govori o prizadevanjih društva, da bi z novimi programi pridobili mlade, pa povabi prisotne na premiero Cankarjevega »Kralja na Betajnovi«, ki bo v KUD Pijava Gorica 20. decembra. Telefonsko številko KUD Pihalni orkester si zapisujejo delegati iz društev in šol, Ivan Koprivc pa pripoveduje o težavah in perspektivah tega priljubljenega orkestra, ki ima na sporedu tudi veseli program. Tudi letos bodo Trubarjeva priznanja podeljena ob dnevu knjižničarjev, vsi prisotni soglasno podprejo predlog, da bi strokovne sodelavke knjižnice Prežihov Voranc, ki so uredile vseh deset ljubiteljskih knjižnic po decimalnem sistemu, prejele Copovo nagrado.

Dore Grabeljšek iz KUD Žazar pravi: »Letos nimamo režiserja, ker je Franci Končan zadržan. Sami bomo pljunili v roke in zagotovili program za obnovljeni dom.« Najbolj žalostno je, kadar ukresane iskre duha, ki čakajo, da se bodo razplamtele v obnovljenem domu, ugasnejo. Postavljeni ali obnovljeni kulturni dom pa potem sameva prazen in pust. Predsednik iz KUD Rob se je opravičil, v Ljubljani je imel karambol. Pa je rekel po telefonu: »Mladim nam je težko pri srcu, prejšnje generacije so živele s kulturo, postavili so dom, mi bi potrebovali roko, ki bi nas vodila.« Na Barju je dala svoj roko Tončka Melik, ki je znala pridobiti 35 mladih za nov jezik, ki ga razumejo vsi mladi tega sveta – za govorico plesa in giba, ki jo posreduje Irena Zadnikar. Ko si je predsednik PD Horjul Matko Zdešar ogledoval program iz SKUD Neža Pivk, mi je po tihem pritrldno

zašepetal, ko sem mu predlagala naj vse te plesalce, igrance, lutkarje, literate, slikarje, kiparje, folkloriste, pevce povabi, ko zapustijo šolo, v PD Horjul – na glas pa je povedal, da je to organizacijsko nemogoče. Šlo bi pa s skupno pomočjo, ko bi mentorji iz šole pomagali tudi v društvu. Ko bi mladi sami prišli in predlagali, da bodo postali člani društva, ker želijo plesati, peti, igrati še naprej. Ko bi... kaj vse je mogoče narediti z dobro voljo bi lahko povedali še drugi npr. Anton Potočnik iz KUD Dolomiti Dobrova, ko ne bi že druga garnitura navalila v svojo dvorano. Povedal bi lahko, da je še vedno mogoče angažirati najbolj pestro pahljačo generacij za prostovoljno delo, kajti kulturni dom je tisti kraj, kjer bi lahko krajani vseh starosti razvijali svojo ustvarjalnost, če bi bili dobro organizirani. Ali ni primer našega Primoža Trubarja iz Velikih Lašč, da je mogoče konkurirati tudi najbolj ambicioznim, v vsakem oziru, republiškim programom! Dokaz so številni nastopi te požrtvovalne gledališke skupine; tudi tisti v Celovcu, pa razprodana karavana Cankarjevega doma, ki bo s tremi avtobusi pripeljala na ogled znamenitih Velikolaških krajev in »Življenja in smrti Primoža Trubarja«, kakor ga je videl pisatelj Jože Javoršek. Pevski zbor slepih slabovidnih, ki je obljubil sodelovanje ob 25. letnici naših pevskih zborov še vedno poje:

»Nove kose
mrzle rose
rada travca se kosi«
ko prebiram prijave za sodelovanje šolskih kulturnih društev na javnih prireditvah, ki so jih Zvezi izročile mentorice iz OŠ Preseče, Polhov Gradec, Marjan Novak-Jovo, Levstikove brigade, COŠ Horjul, Franc Leskošek Luka, Brezovica, Dobrova, Ljubo Šercer IG in Zavod za slepo in slabovidno mladino. Pa mi pride po roke voščilo učencev in delavcev OŠ 7. maja Dobrova, ki je tako lepo sestavljeno, da ga namenjam vsem, ki to zaslužijo:

»Srečno novo leto in mnogo uspehov pri vašem izjemnem prizadevanju za bogatejši današnji in jutrišnji dan naše generacije«

J. ŠKRINJAR